

بررسی اثر ارزش‌های اخلاقی و هوش مالی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرس با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری

سید محمدباقر حسینی^۱، یوسف تقی‌پوریان^۲، رضا فلاح^۳، مهدی مران جوری^۴

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی اثر ارزش‌های اخلاقی و هوش مالی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان است. این پژوهش حاضر از نظر نتایج، کاربردی؛ از نظر هدف، تحلیلی؛ و از نظر دوره زمانی، مقطعی بوده است. جامعه آماری پژوهش، حسابرسان عضو سازمان حسابرسی و موسسات حسابرسی معتمد بورس می‌باشند. روش نمونه‌گیری به دلیل گستردگی حجم جامعه آماری، به روش حذفی (هدفمند) و تصادفی، ۱۵۰ حسابرس انتخاب شده است. برای سنجش سنجش قضاوت حرفه‌ای حسابرسان، میزان حساسیت‌ها آن به علائم سازمانی در نظر گرفته که از طریق پرسشنامه ارزیابی شد. برای سنجش ارزش‌های اخلاقی از پرسشنامه استاندارد پاپنو و همکاران (۲۰۱۷) و برای محاسبه هوش مالی از پرسشنامه برمن و نایت (۲۰۱۳) استفاده شده که از سه عامل درک مبانی، درک تحلیلی و درک کلان تشکیل شده است. با توجه به اینکه در پژوهش حاضر روابط میان متغیرها در چارچوب الگویی علی مطالعه شده، آمار استنباطی از نوع مدل‌یابی معادلات ساختاری و با استفاده نرم‌افزار Lisrel تحلیل شدند. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد ارزش‌های اخلاقی دارای ارتباط مثبت و معنی‌دار با قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد. به گونه‌ای که دارای اثری به میزان ۰.۳۰ بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد. همچنین نتیجه دیگر این پژوهش نشان داد هر یک از ویژگی‌های هوش مالی دارای ارتباط مثبت و معنی‌دار با قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد. به گونه‌ای که هر یک از ویژگی‌های درک مبانی، درک تحلیلی و درک کلان به ترتیب دارای اثری به میزان ۲.۷۴، ۷.۱۴ و ۸.۹۹ بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد.

کلمه‌های کلیدی: ارزش‌های اخلاقی، هوش مالی، قضاوت حسابرسی

طبقه‌بندی JEL: M40، M150، O32

۱- مقدمه

حسابرسی بیش از هر چیز یک فرآیند قضاوت است و حسابرسان در زمینه‌های گوناگونی ملزم به قضاوت هستند. به اعتقاد متخصصان، پاسخ تعداد زیادی از موضوعات و ابهامات که زاینده ماهیت حسابرسی است تنها با اتکال به قضاوت حرفه‌ای مقدور است. حسابرسان در هر کار حسابرسی ویژگی‌های فردی خود را به کار می‌گیرند و محدودیت‌های شناختی نیز منجر به انحراف قضاوت‌های آنان می‌شود (فتاحی و همکاران، ۱۳۹۹). اگر زمینه‌های حسابرسی شامل قضاوت حرفه‌ای باشد آنگاه بررسی تأثیر این قبیل ویژگی‌های حسابرسان هم از لحاظ عملی و هم از لحاظ نظری جذابیت دارد (ساتیسی^۵، ۲۰۱۹). دستیابی به افزایش کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابرسان، مستلزم شناسایی عوامل مؤثر بر قضاوت حرفه‌ای است. قضاوت حرفه‌ای از جمله ویژگی‌های حرفه‌ای حسابرسان مستقل به شمار می‌رود که بر تمامی جنبه‌های حسابرسی، از جمله برنامه‌ریزی، تعیین سطح اهمیت، کمیت و کیفیت شواهد حسابرسی و در نهایت، اظهارنظر حرفه‌ای حسابرسان مستقل مؤثر است و بر گروه‌های وسیعی از ذینفعان شامل مدیران، سرمایه‌گذاران، تحلیلگران تأثیر می‌گذارد (سعیدی

^۱ گروه حسابداری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران. hossinimohammad599@yahoo.com

^۲ گروه حسابداری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران. (نویسنده مسئول) ytaghipouryan@gmail.com

^۳ گروه حسابداری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران. rezafallah@iauc.ac.ir

^۴ گروه حسابداری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران. Mr.Maranjory@gmail.com

گرغانی و ناصری، ۱۳۹۶). هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابرسی و اطمینان‌دهی^۱ (۲۰۱۸)، قضاوت حرفه‌ای را «به کارگیری آموخته‌ها، تجربه‌ها و دانش به دست آمده درباره استانداردهای حسابرسی و حسابداری و الزامات آیین رفتار حرفه‌ای، برای اتخاذ تصمیم‌های مناسب با توجه به شرایط کار حسابرسی» تعریف کرده است. استانداردهای بین‌المللی حسابرسی^۲ (ISA200) و استانداردهای حسابرسی ایران، حساب‌برسان را ملزم می‌کند که در به کارگیری استانداردها، نهایت قضاوت حرفه‌ای خود را اعمال کنند؛ به طوری که این قضاوت، مستدل و دفاع‌پذیر باشد (روحی و همکاران، ۱۴۰۰). استانداردهای مذکور دربرگیرنده اهداف، الزامات، نحوه اجرا و سایر توضیحات کاربردی هستند که برای پشتیبانی حساب‌برسان در کسب اطمینان معقول طراحی شده‌اند. این استانداردها، حساب‌برسان را به اعمال قضاوت حرفه‌ای در تمام مراحل برنامه‌ریزی و اجرای عملیات حسابرسی ملزم می‌کند. قضاوت و تصمیم‌گیری از عناصر اصلی حسابرسی است (راسموسن^۳، ۲۰۱۷). حساب‌برسان هم درباره استفاده درست صاحبکار از استانداردهای حسابداری و هم نحوه انجام کار خود با توجه به استانداردهای حسابرسی باید پیوسته از قضاوت حرفه‌ای خود استفاده کنند؛ در نتیجه شناسایی عوامل مؤثر بر قضاوت حسابرسی ضروری است. یکی از این عوامل تأثیرگذار بر قضاوت ویژگی‌های فردی و روانشناسی افراد است. حساب‌برسان در شرایطی که تحت فشار زمانی، الزامات قانونی کار، اعمال کنترل شدید از طرف سرپرستان و الزامات صاحبکاران هستند، تصمیمات و رفتارهای غیر اخلاقی به مراتب بیشتری خواهند داشت (کنچل^۴ و همکاران، ۲۰۱۹). بنابراین انتظار بر این است که در موقعیت‌های غیر منتظره که رسیدن به اهداف فردی و سازمانی مورد تردید است، و همچنین در محیط‌های با اعمال نظارت شدید، بروز رفتارهای ناکارآمد تشدید گردد (درخشانمهر و همکاران، ۱۳۹۷). این گونه رفتارهای ناکارآمد دارای تأثیر مستقیم و غیر مستقیم در کیفیت حساب‌برسی هستند. از طرف دیگر، فلسفه اخلاق فردی حساب‌برسان بر رفتارهای غیرحرفه‌ای کاهنده کیفیت حساب‌برسی تأثیرگذار است، و هر چه حسابداران رسمی محیط اخلاقی سازمان‌شان را اخلاقی‌تر تصور کنند، در شرایط اعمال قضاوت، اخلاقی‌تر عمل می‌کنند (لاری دشت بیاض و همکاران، ۱۳۹۶).

نگرش سازمانی و حرفه‌ای می‌تواند تحت تأثیر عوامل مختلفی همچون فرهنگ، احساسات و ویژگی‌های فردی قرار گیرد. یکی از مهمترین عوامل، ویژگی‌های فردی و تغییرات رفتاری حساب‌برسان است. از سوی دیگر، طبق نظریه شناخت اجتماعی ویژگی‌های فردی می‌تواند بر سازگاری افراد نسبت به جو اخلاقی سازمان اثرگذار باشد (مهدوی و ابراهیمی، ۱۳۹۴). یکی از عوامل اصلی شکل‌دهی به روابط درون‌سازمانی و نظر کارکنان، ارزش‌های اخلاقی است که الگوهایی را در بر می‌گیرد که رفتار کارکنان را هدایت کرده و ویژگی‌های اخلاقی هر سازمان را نشان می‌دهد. پژوهش‌های انجام شده روی ابعاد مختلف تعهد حرفه‌ای بیانگر این است که وجود نیروهای متعهد در سازمان ضمن کاهش غیبت، تأخیر و جابه‌جایی باعث افزایش چشمگیر عملکرد سازمان، نشاط روحی کارکنان و تجلی بهتر هدف‌های سازمان و نیز دستیابی به هدف‌های فردی خواهد شد (شافر^۵ و همکاران، ۲۰۱۸). نداشتن احساس تعهد حرفه‌ای و تعهد سطح پایین، نتایج منفی را برای فرد و سازمان به دنبال دارد. ترک خدمت، غیبت زیاد، بی‌میلی به ماندن در سازمان، کاهش اعتماد مشتریان و کاهش درآمد از جمله این نتایج است (شجاع و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین، نتیجه پژوهش‌های انجام شده بیانگر این است که یکی از عوامل مؤثر بر رفتار حسابداران آیین رفتار حرفه‌ای است که حاوی دستورعمل‌ها و انتظاراتی است که مستقل و بعضاً در تعارض با انتظارات سازمان از حساب‌برسان است (رحیمی آشتیانی و همکاران، ۱۴۰۰). پژوهشگران و صاحب‌نظران ناسازگاری بین انتظارات حرفه و سازمان را به عنوان تعارض بین حرفه و سازمان معرفی کردند. از این رو، می‌توان استدلال کرد که به منظور درک بهتر مفهوم تعهد حرفه‌ای توجه به مفاهیمی مانند تعارض بین حرفه و سازمان می‌تواند مثمر ثمر باشد. متغیر مالی رفتاری دیگری که بر قضاوت حرفه‌ای حساب‌برسان مؤثر است؛ هوش مالی می‌باشد. هوش مالی به معنی شناسایی و دسته‌بندی مفاهیم مرتبط با تصمیم‌گیری و انبوهی از داده‌های اقتصادی و تجاری است که فرد را قادر می‌سازد تا بهترین عملکرد را با تحلیل گزینه‌های مختلف داشته باشد (قیصری و همکاران، ۱۴۰۰). یکی از ویژگی‌های اکتسابی بااهمیت برای مدیران و فعالان در عرصه تصمیم‌گیری، هوش مالی است. هوش مالی یک مهارت درونی نیست؛ بلکه مجموعه‌ای از مهارت‌های اکتسابی است که می‌تواند در تمام ابعادش گسترش یابد. هوش مالی را فقط به طور تئوریک نمی‌توان آموخت؛ بلکه نیاز به آموزش، تمرین و کاربرد مفاهیم در دنیای واقعی دارد. مدیران با هوش مالی بالا، با روش‌های متنوع مدیریتی به کارکنان انگیزه می‌دهند و از طریق توجه به نیازهای افراد، توانایی در افراد را جهت انطباق با شرایط جدید به وجود می‌آورند (خطیری و همکاران، ۱۳۹۸). یک سیستم نظارتی مالی خوب، مدیریت مالی موفق را نیز به همراه خواهد داشت و این شامل دریافت اطلاعات مالی است تا بینش فرد را نسبت وضعیت مالی فراهم کند (نوشادی و همکاران، ۱۳۹۸). در مقابل حسابرسی به عنوان یک ساز و کار اجتماعی برای کمک به نظارت و کنترل رفتار مدیران و به عنوان ابزار نظارتی دولت‌ها

¹ Iaaab

² Isa

³ Rasmussen

⁴ Knechel

⁵ Shafer

به شمار می‌رود؛ حسابرس به عنوان داور بیطرف و مستقل در روابط اقتصادی، قراردادهای و کاهش مخاطرات بالقوه اطلاعات عمل می‌کند و اطمینان خاطر و آرامش تصمیم‌گیران و عموم جامعه را فراهم می‌آورد (پاینو^۱ و همکاران، ۲۰۱۷). البته جایگاه حرفه حسابرسی خود نیازمند کسب اعتماد عمومی است و وظیفه اصلی حسابرسان ارائه گزارش حسابرسی با کیفیت به جامعه است (مونا و انیس^۲، ۲۰۱۷).

شناخت مؤلفه‌های حسابرسی در راستای افزایش کیفیت حسابرسی و همچنین توجه به اینکه حسابرسان به چه میزان به معیارهای والای اخلاقی پایبند هستند (همسوسازی رفتار اقتصادی در جهت رفتار اخلاقی)، تلاشی است در جهت اعاده حیثیت حرفه حسابرسی که در سال‌های اخیر خدشه‌دار شده است. این زنگ خطر که در دهه‌های اخیر به صدا درآمده است، ضرورت توانمندسازی مدیران در راستای انتخاب‌های اثرگذار را آشکار می‌کند. از جمله چالش‌های امروزی شرکت‌ها در عصر مدرن کنونی نیاز رو به افزون مهارت‌های مختلف مدیران آنهاست. یکی از این مهارت‌های فردی، بهبود ویژگی‌های روانی و هوش مالی است که مدیر با بهبود انتخاب‌های بهینه خود می‌تواند هزینه سرمایه شرکت را تحت تأثیر قرار دهد. توانمندسازی مدیران در این خصوص، درک مدیران را از جنبه‌های با اهمیت این شاخص هوش را افزایش می‌تواند به عنوان یک مؤلفه نوین در خلق ثروت برای ذینفعان شرکت در عرصه رقابت، اثرگذار باشد. با توجه توضیحات فوق این پژوهش به بررسی اثر ارزش‌های اخلاقی و هوش مالی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌پردازد و این سوال را مطرح می‌کند که آیا ارزش‌های اخلاقی و هوش مالی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان اثر معنی‌دار دارد؟.

۲- پیشینه تحقیق

صفی‌خانی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان بررسی رابطه تردید حرفه‌ای، شناخت صاحب‌کار و قضاوت حسابرس به این موضوع پرداخت که آیا سطوح مختلف تردید حرفه‌ای بین حسابرسان (تردید حرفه‌ای کم یا زیاد) و شناخت صاحب‌کار (مثبت، منفی و صفر) بر قضاوت‌های حسابرس تأثیر دارد یا خیر. نتایج نشان داد حسابرسانی که دارای شناخت منفی صاحب‌کار هستند بیشتر احتمال دارد خطا رخ داده را به‌عنوان تقلب شناسایی کنند، به عبارت جزئی‌تر، شناخت منفی از صاحب‌کار باعث می‌گردد که حسابرس، صاحب‌کار را کمتر مورد اعتماد بدانند.

روچی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان تأثیر مثبت‌نگری بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان دریافتند که عوامل فردی بر مثبت‌نگری حسابرسان و مثبت‌نگری حسابرسان بر عوامل حرفه‌ای و عوامل حرفه‌ای بر پیشرفت و توسعه حرفه‌ای حسابرسان تأثیر دارد. همچنین نتایج حاکی از این بود که مثبت‌نگری در جهت تقویت تردید منطقی و مکملی برای تردیدگرایی و قضاوت حرفه‌ای حسابرسان است.

خطیری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان ویژگی‌های شخصیتی، هوش مالی مدیران و عملکرد شرکت به بررسی اثر ویژگی‌های شخصیتی بر عملکرد شرکت با در نظر گرفتن اثر تعدیل‌گری هوش مالی مدیران پرداختند. نتایج پژوهش با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری بیانگر آن است که ویژگی‌های روان‌رنجورگرایی، پذیرا بودن و وجدانی بودن دارای تأثیر مثبت و معناداری بر عملکرد شرکت بوده و تأثیر مؤلفه‌های برون‌گرایی و سازگاری بر عملکرد شرکت معنی‌دار نبوده است. در ضمن، اثر تعدیل‌گری هوش مالی بر رابطه بین مؤلفه‌ها و عملکرد شرکت تأیید نگردید.

نوشادی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان بررسی رابطه بین هوش مالی مدیران و کیفیت حسابرسی با نقش تعدیلگری رفتار اخلاقی حسابرسان به بررسی رابطه بین هوش مالی مدیران و کیفیت حسابرسی (تخصص حسابرس در صنعت، شهرت مؤسسه حسابرسی، مدت تصدی حسابرس و وجود واحد حسابرسی داخلی) با نقش تعدیلگری رفتار اخلاقی حسابرسان پرداختند. رفتار اخلاقی حسابرسان و هوش مالی مدیران با پرسشنامه محقق ساخته سنجیده شده و آزمون فرضیه‌ها با استفاده از اطلاعات ۱۱۰ شرکت منتخب انجام شده است. نتایج پژوهش نشان داد که کیفیت حسابرسی با هوش مالی مدیران شرکت‌های مورد مطالعه رابطه معنادار و مثبتی دارد و رفتار اخلاقی حسابرسان نیز شدت این رابطه را تقویت می‌کند.

درخشان‌مهر و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به تحلیل رابطه رهبری اخلاقی و عملکرد حسابرسان مستقل با نقش تعدیل‌کننده اخلاق حرفه‌ای پرداختند. جامعه آماری این پژوهش کلیه حسابرسان شاغل در کلیه مؤسسات حسابرسی پذیرفته شده در جامعه حسابداران رسمی ایران می‌باشد، که از این تعداد ۱۵۰ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. داده‌های این پژوهش از طریق پرسشنامه‌های رهبری اخلاقی، عملکرد و اخلاق حرفه‌ای، جمع‌آوری شده و در دو سطح توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. نتایج حاصل از آزمون نشان دهنده تأیید نقش تعدیلگری اخلاق حرفه‌ای بر رابطه بین رهبری اخلاقی و عملکرد حسابرسان مستقل می‌باشد.

مهدوی و ابراهیمی (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی تأثیر اخلاقیات بر تعهد سازمانی و حرفه‌ای حسابداران پرداختند. نتایج حاصل از پژوهش بیانگر تأثیر برخی از جنبه‌های جو اخلاقی بر تعهد عاطفی سازمانی و تعارض بین حرفه و سازمان و همچنین تأثیر معنادار فرهنگ اخلاقی سازمان بر تعارض بین حرفه

¹ Pizzini

² Mouna & Anis

و سازمان است. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که ماکیاول‌گرایی دارای تأثیری منفی و معنادار بر تعهد عاطفی سازمانی است. بررسی رابطه بین تعهد عاطفی سازمانی و تعارض بین حرفه و سازمان نیز بیانگر رابطه منفی و معنادار بین این دو متغیر است.

هردا^۱ و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان اثر تجربه و تعهد حرفه‌ای حسابرس بر پذیرش کمتر گزارش کردن زمان انجام رسیدگی حسابرسی به بررسی اثر تعدیل‌کننده متغیر تجربه حسابرس در ارتباط میان تعهد حرفه‌ای حسابرسان و پذیرش گزارش کمتر از واقع زمان حسابرسی بزرگ در آمریکا بود. یافته‌های پژوهش آنها نشان داد که تجربه حسابرس، رابطه منفی میان تعهد حرفه‌ای و پذیرش گزارش کمتر از واقع زمان حسابرسی را تعدیل می‌کند. به این صورت که فقط بین حسابرسان کم تجربه می‌توان رابطه معنادار تعهد حرفه‌ای و پذیرش گزارش کمتر از واقع زمان حسابرسی را مشاهده کرد.

گويس^۲ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی تأثیر ساديسم روزمره (به عنوان نوعی اختلال شخصیتی تاریک شناخته می‌شود که شخص از آسیب رساندن جسمی، کلامی به دیگران و یا مشاهده آسیب دیگران لذت می‌برد) بر کیفیت قضاوت حسابرسان پرداخته‌اند. اطلاعات پژوهش آنها با استفاده از پرسشنامه خود-گزارشی که از حسابرسان شاغل Big-4 جمع‌آوری شده بود، گردآوری شد. نتایج پژوهش آنها بعد از تحلیل همبستگی و تحلیل واریانس نشان داد که بین ساديسم روزمره و کیفیت قضاوت حسابرسان رابطه معنی‌داری وجود دارد و حسابرسان با سطح بالایی از ساديسم در حسابرسی‌ها تصمیمات غیر اخلاقی بیشتری می‌گیرند.

پاینو و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان تعهد حرفه‌ای و سازمانی در رفتار حسابرسی ناکارآمد به بررسی اقلام تأثیرگذار در رفتار حسابرسی ناکارآمد پرداختند. آنها تعهد سازمانی و حرفه‌ای را به عنوان مقدمه‌گرایش در رفتار حسابرسی ناکارآمد بررسی کردند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که تعهد سازمانی، عامل مهم پیشینی‌کننده رفتار حسابرسی ناکارآمد است.

اوتاری^۳ (۲۰۱۷) در پژوهشی به بررسی تأثیر ویژگی‌های شخصیتی حسابرس بر رفتار کاهنده کیفیت حسابرسی پرداخت. یافته‌های وی نشان داد که ویژگی‌های خوب شخصیتی حسابرس می‌تواند به طور چشم‌گیری رفتار کاهنده کیفیت حسابرسی را تضعیف نماید. وی در عین حال نشان داد که فشار بودجه بر حسابرس می‌تواند تأثیر معکوس بر این رابطه داشته باشد.

۳- روش‌شناسی پژوهش

۳-۱ روش پژوهش

این مطالعه از نوع شبه تجربی است. در این پژوهش‌های شبه تجربی، محقق روی فرآیند ایجاد داده‌ها کنترل ندارد و نمی‌تواند گروه‌های متفاوتی مانند گروه آزمایش و کنترل (گواه) تعریف نماید بلکه کل گروه موجود نقش گروه آزمایش را بازی می‌نماید (طیبی و همکاران، ۱۳۹۵). از زاویه دیگر، پژوهش حاضر نوعی تحقیق اثباتی است که در آن به دنبال کشف آنچه که هست می‌باشیم و هیچگونه تجویزی صورت نمی‌گیرد بلکه با توجه به موارد کشف شده، صرفاً توصیه‌هایی ارائه می‌شود و از نظر بُعد زمانی، از نوع پژوهش‌های پس‌رویدادی است. پژوهش حاضر از نظر نتایج، کاربردی؛ از نظر هدف، تحلیلی؛ از نظر منطق اجراء، ترکیبی از قیاس و استقراء (که روش علمی نامیده می‌شود)، از نظر فرآیند اجراء ترکیبی از کیفی و کمی و از نظر دوره زمانی، مقطعی است.

۳-۲ متغیرهای پژوهش

۳-۲-۱ متغیر وابسته (قضاوت حرفه‌ای حسابرسان)

ملاک سنجش قضاوت حرفه‌ای حسابرسان مستقل (متغیر وابسته) میزان حساسیت‌ها آن به علائم سازمانی و علائم شخصی است که از طریق پرسشنامه ارزیابی می‌گردد. هر چه حساسیت حسابرسان مستقل بالاتر باشد و واکنش بیشتری به علائم یاد شده نشان دهند و بررسی‌های خود را افزایش دهند و یا نسبت به علائم خاصی، احتمال انحراف را بدهند و وجود تخلف را پیش‌بینی کنند آنگاه در قضاوت حرفه‌ای مهارت بیشتری دارند.

۳-۲-۲ متغیر مستقل (ارزش‌های اخلاقی)

¹ Herda

² Gois

³ Utari

۰.۸۹	ارزش‌های اخلاقی
۰.۷۳	هوش مالی
۰.۸۱	قضاوت حرفه‌ای

(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

مقدار AVE بالای ۰/۵ روایی همگرایی قابل قبولی را نشان می‌دهند و همانطور که در جدول ۱ آمده است، متغیرهای پژوهش از روایی همگرایی قابل قبولی برخوردار است.

۴-۱-۲- روایی واگرا

اگر یک ابزار چیزی را اندازه‌گیری کند که با خصایصی که به وسیله سایر ابزارها اندازه‌گیری می‌شود، تفاوت داشته باشد، به آن روایی واگرا یا افتراقی می‌گویند. روایی واگرا یا افتراقی در واقع اثبات یگانگی یک ابزار اندازه‌گیری است. چنانچه بین ابزار موردنظر با ابزارهایی که سازه‌های متفاوتی را اندازه‌گیری می‌کنند، همبستگی وجود نداشته باشد یا پایین باشد، آزمون دارای روایی واگرا یا افتراقی است.

جدول ۲. روایی واگرا به روش فورنل و لاکر

متغیرها	(I1)	(I2)	(I3)
ارزش‌های اخلاقی (I1)	۰/۸۳۱		
هوش مالی (I2)	۰/۸۰۵	۰/۸۱۴	
قضاوت حرفه‌ای (I3)	۰/۹۰۲	۰/۷۴۸	۰/۹۲۱

(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

همانطور که در جدول ۲ آمده است، در تحقیق حاضر از روش فورنل و لاکر برای سنجش روایی واگرا استفاده شده است. این مدل در صورتی روایی واگرایی قابل قبولی دارد که اعداد مندرج در قطر اصلی از مقادیر زیرین خود بیشتر باشند و اما در صورت بیشتر بودن مقدار سازه با کمی اغماض می‌توان این قاعده را مورد قبول دانست متغیرهای از مقدار همبستگی میان آن‌ها بیشتر است که این امر روایی واگرایی مناسب مدل‌های اندازه‌گیری را نشان می‌دهد.

۴-۲- پایایی^۱

پایایی عبارت است از اینکه اگر در شرایط یکسان و فواصل زمانی مختلف، پرسشنامه را چندین بار به آزمودنی‌ها بدهیم، جواب‌های یکسان و مشابه به دست آید. برای سنجش بهتر پایایی، هر دو روش آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی به کار برده شده است.

جدول ۳. ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی

متغیر	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
ارزش‌های اخلاقی	۰.۹۱	۰.۹۴
هوش مالی	۰.۹۲	۰.۹۵
قضاوت حرفه‌ای	۰.۹۰	۰.۹۴

(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

در صورتی که مقدار آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی برای هر سازه (متغیر) بالای ۰.۷ شود، نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل‌های اندازه‌گیری دارد. با توجه به جدول ۳ مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی به دست آمده بالاتر از ۰.۷ است، در مجموع پایایی پژوهش قابل قبول است.

¹ Reliability

۴-۳- معیار ضریب تعیین R^2

ضرایب R^2 ارتباط بین مقدار واریانس شرح داده شده یک متغیر نهفته را با مقدار کل واریانس می‌سنجد. همچنین، مقدار ضریب تعیین نشان‌دهنده این مطلب است که چه مقدار از متغیر وابسته توسط متغیر مستقل تبیین می‌شود. مقدار این ضریب از صفر تا یک متغیر بوده و مقادیر بزرگ‌تر، مطلوب‌تر هستند. مقادیر ۰.۱۹، ۰.۳۳ و ۰.۶۷ به عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی R^2 در نظر گرفته شده است.

جدول ۴. معیار ضریب تعیین

متغیر	R^2
ارزش‌های اخلاقی	۰.۸۹
هوش مالی	۰.۸۳
قضاوت حرفه‌ای	۰.۷۹

(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

۴-۴- معیار قدرت پیش‌بینی Q^2

این معیار قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد و در صورتی که مقدار Q^2 در مورد یک سازه درون‌زا سه مقدار ۰.۰۲، ۰.۱۵ و ۰.۳۵ را کسب نماید، به ترتیب نشان از قدرت پیش‌بینی ضعیف، متوسط و قوی سازه برون‌زای مربوط به آن است.

جدول ۵. معیار قدرت پیش‌بینی

متغیر	Q^2
ارزش‌های اخلاقی	۰.۶۸
هوش مالی	۰.۵۹
قضاوت حرفه‌ای	۰.۶۳

(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

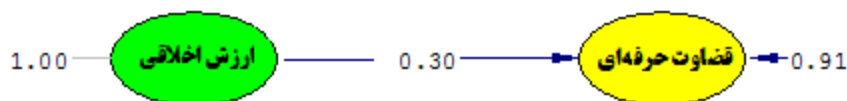
با توجه به مقادیر جدول بالا مقدار Q^2 نشان از قدرت پیش‌بینی قوی مدل در خصوص این سازه دارد و برازش مدل ساختاری پژوهش را بار دیگر تأیید می‌سازد.

۴-۵- آزمون فرضیه

به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش، اثر ارزش‌های اخلاقی و هوش مالی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان به صورت مجزا بررسی گردیده و ضرایب مسیر در شکل‌های مربوطه ارائه شده‌اند.

H1: ارزش‌های اخلاقی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان اثر معنی‌دار دارد.

ضریب مسیر، خطای معیار و آماره t مسیرهای مطرح شده در مدل مفهومی پژوهش و نتایج آنها بر اساس خروجی مدل‌یابی معادلات ساختاری (شکل ۱ و ۲) در جدول ۶ ارائه شد.

¹ R Squares

² Stone-Geisser Criterion

شکل ۱. مدل در حالت اندازه‌گیری ضریب مسیر
(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

برای بررسی رد یا عدم رد فرضیه پژوهش، از آزمون معناداری هر یک از ضرایب مسیر استاندارد شده مدل ساختاری (آزمون تی‌استیودنت) استفاده شده است. چنانچه مقدار آماره تی‌استیودنت بیشتر از ۱.۹۶ یا کمتر ۱.۹۶- باشد، ضریب‌های مربوطه معنی‌دار است.

شکل ۲. مدل در حالت اندازه‌گیری معنی‌داری مسیر
(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

جدول ۶. برآورد ضریب اثرگذاری ارزش‌های اخلاقی بر قضایوت حرفه‌ای حسابرسان

نتیجه	آماره t	برآورد ضریب	جهت مسیر
عدم رد	۳.۰۳	۰.۳۰	ارزش‌های اخلاقی <<< قضایوت حرفه‌ای

(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

با توجه به اینکه مقدار آماره تی‌استیودنت بیشتر از ۱.۹۶ می‌باشد ارزش‌های اخلاقی دارای ارتباط مثبت و معنی‌دار با قضایوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد. به گونه‌ای که دارای اثری به میزان ۰.۳۰ بر قضایوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد.

جدول ۷. شاخص‌های نکویی برازش مدل ساختاری

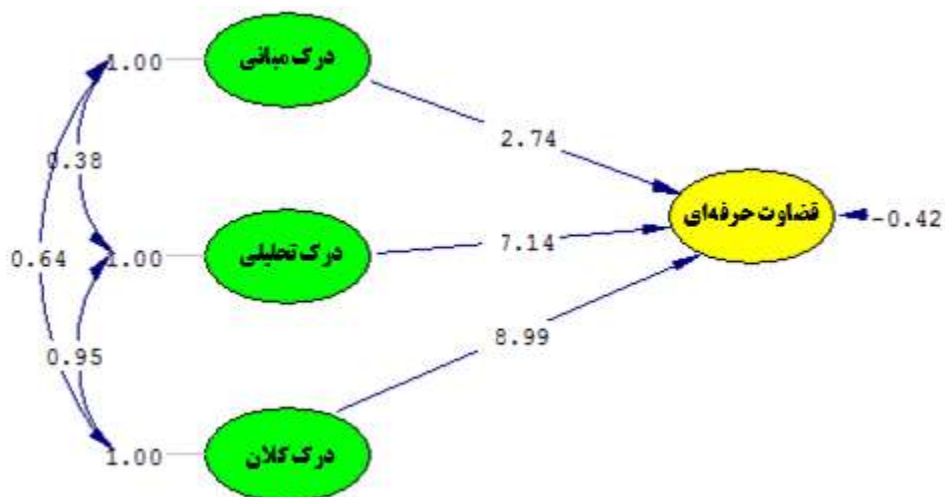
RMSEA	AGFI	GFI	CFI	X ² /DF	مقدار احتمال	X ²	
۰.۰۳۹	۰.۹۵۱	۰.۹۷۱	۰.۹۶۹	۱.۷۱۲	<۰.۰۰۰۱	۱۵۸.۱۴	مقادیر مشاهده شده

(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

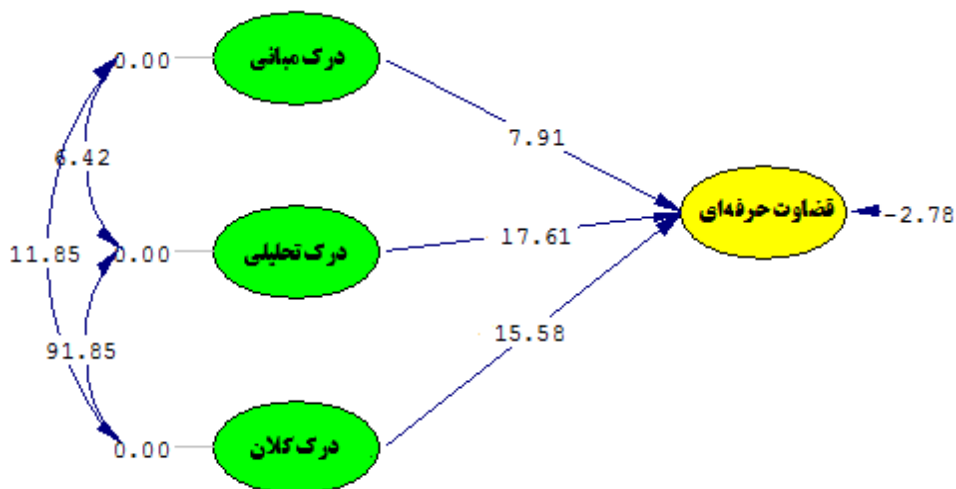
با توجه به جدول ۷، نسبت خی‌دو به درجه آزادی کمتر از ۳ و میزان rmsea نزدیک به صفر است. همچنین مقادیر agfi، gfi و cfi نزدیک به ۱ هستند؛ در نتیجه مدل ارائه شده از برازش خوبی برخوردارند.

H2: هوش مالی بر قضایوت حرفه‌ای حسابرسان اثر معنی‌دار دارد.

ضریب مسیر، خطای معیار و آماره t مسیرهای مطرح شده در مدل مفهومی پژوهش و نتایج آنها بر اساس خروجی مدل‌یابی معادلات ساختاری (شکل ۳ و ۴) در جدول ۸ ارائه شد.

شکل ۳. مدل در حالت اندازه‌گیری ضریب مسیر
(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

شکل ۴. مدل در حالت اندازه‌گیری معنی‌داری مسیر
(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

جدول ۸. برآورد ضریب اثرگذاری هوش مالی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان

نتیجه	آماره t	برآورد ضریب	جهت مسیر
عدم رد	۷.۹۱	۲.۷۴	درک میانی <<< قضاوت حرفه‌ای
عدم رد	۱۷.۶۱	۷.۱۴	درک تحلیلی <<< قضاوت حرفه‌ای
عدم رد	۱۵.۵۸	۸.۹۹	درک کلان <<< قضاوت حرفه‌ای

(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

با توجه به اینکه مقدار آماره تی‌استیودنت بیشتر از ۱.۹۶ می‌باشد هر یک از ویژگی‌های هوش مالی دارای ارتباط مثبت و معنی‌دار با قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد. به گونه‌ای که هر یک از ویژگی‌های درک میانی، درک تحلیلی و درک کلان به ترتیب دارای اثری به میزان ۲.۷۴، ۷.۱۴ و ۸.۹۹ بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد.

جدول ۹. شاخص‌های نکویی برازش مدل ساختاری

RMSEA	AGFI	GFI	CFI	X ² /DF	مقدار احتمال	X ²	
۰.۰۴۳	۰.۹۵۲	۰.۹۶۸	۰.۹۸۲	۱.۵۴	<۰.۰۰۱	۱۵۳.۹۲	مقادیر مشاهده شده

(منبع: یافته‌های پژوهشگر)

با توجه به جدول ۹، نسبت χ^2 دو به درجه آزادی کمتر از ۳ و میزان rmsea نزدیک به صفر است. همچنین مقادیر agfi، gfi و cfi نزدیک به ۱ هستند؛ در نتیجه مدل ارائه شده از برازش خوبی برخوردارند.

۵- نتیجه‌گیری

این پژوهش با استفاده از نظرات ۱۵۰ حسابرس عضو سازمان حسابرسی و موسسات حسابرسی معتمد بورس به بررسی اثر ارزش‌های اخلاقی و هوش مالی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان پرداخت. این مطالعه که از نوع شبه تجربی بود برای سنجش سنجش قضاوت حرفه‌ای حسابرسان، میزان حساسیت‌ها آن به علائم سازمانی و علائم شخصی را در نظر گرفت که از طریق پرسشنامه ارزیابی شد. هر چه حساسیت حسابرسان مستقل بالاتر باشد و واکنش بیشتری به علائم یاد شده نشان دهند و بررسی‌های خود را افزایش دهند و یا نسبت به علائم خاصی، احتمال انحراف را بدهند و وجود تخلف را پیش‌بینی کنند آنگاه در قضاوت حرفه‌ای مهارت بیشتری دارند. همچنین برای سنجش ارزش‌های اخلاقی از پرسشنامه استاندارد پاینو و همکاران (۲۰۱۷) و برای محاسبه هوش مالی از پرسشنامه برمن و نایت^۱ (۲۰۱۳) استفاده شده که از سه عامل درک مبانی، درک تحلیلی و درک کلان تشکیل شده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد ارزش‌های اخلاقی دارای ارتباط مثبت و معنی‌دار با قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد. به گونه‌ای که دارای اثری به میزان ۰.۳۰ بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد. همچنین نتیجه دیگر این پژوهش نشان داد هر یک از ویژگی‌های هوش مالی دارای ارتباط مثبت و معنی‌دار با قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد. به گونه‌ای که هر یک از ویژگی‌های درک مبانی، درک تحلیلی و درک کلان به ترتیب دارای اثری به میزان ۲.۷۴، ۷.۱۴ و ۸.۹۹ بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌باشد. حسابرسان با گذشت زمان شناخت بهتری از فعالیت‌های صاحبکار به دست می‌آورند و تجربه بیشتری کسب می‌کنند و توانایی‌هایشان در اظهارنظر راجع به مناسب بودن یا نبودن رویه‌های حسابرسی و حسابداری و گزارشگری افزایش می‌یابد. شناخت به همراه ماندگاری حسابرس در واحد تجاری، باعث می‌شود حسابرسان تا حدودی تبدیل به حسابرس متخصص شده و ضمن رعایت موازین اخلاقی، کیفیت حسابرسی را ارتقاء دهند. تغییر حسابرس باعث خواهد شد اعتماد سرمایه‌گذاران به اتکاء‌پذیری صورت‌های مالی کاهش یافته و از این رو اعتبار حسابرس کاهش پیدا کند. نتایج این فرض تحقیق همسو با نتایج تحقیق چوی و همکاران (۲۰۱۵) و باهیل و کرمیل (۲۰۱۶) می‌باشد. با توجه به یافته‌های این پژوهش به سازمان حسابرسی، جامعه حسابداران رسمی و موسسات حسابرسی پیشنهاد می‌شود که در گزینش حسابرسان، علاوه بر آشنایی آنان با استانداردهای حسابداری و حسابرسی، ویژگی‌های اخلاقی و هوش مالی آنان را نیز مد نظر قرار دهند و همچنین به مدیران شرکت‌ها پیشنهاد می‌گردد ضمن ارتقاء دانش و مهارت‌های مالی خود، مؤسسات با قدمت بیشتر را به عنوان حسابرس برگزینند زیرا قدمت بیشتر می‌تواند برای مؤسسه باعث ایجاد شهرت تجاری شده و مؤسسه برای حفظ این نام تجاری و خوشنامی خود در حفظ و افزایش کیفیت گزارش خود تلاش لازم را خواهد نمود. علاوه بر این مؤسسه‌های با قدمت بیشتر نسبت به موازین اخلاقی حساسیت بیشتری دارند. به منظور درک وجود تفاوت در یافته‌های مربوط به پژوهشگران مختلف، نباید محدودیت‌های ذاتی و غیرقابل کنترل در انجام پژوهش را از نظر دور داشت. یکی از این محدودیت‌ها، عدم کنترل بعضی از عوامل مؤثر بر نتایج تحقیق از جمله تأثیر متغیرهایی مانند عوامل اقتصادی، سیاسی، قوانین و ... است که خارج از دسترس محقق بوده و ممکن است بر بررسی روابط اثرگذار باشد. از دیگر محدودیت‌ها، محدودیت ذاتی پرسشنامه است که ممکن است بر نتایج تحقیق تأثیرگذار باشد که باید به یافته‌ها با دیده احتیاط بیشتری نگریست.

۶- منابع

۱. خطیری، محمد، تقی پوریان گیلانی، یوسف، غلامی جمکرانی، رضا، جهانگیرنیا، حسین، ۱۳۹۸، ویژگی‌های شخصیتی، هوش مالی مدیران و عملکرد شرکت، دانش حسابداری مالی، دوره ۶، شماره ۳، صفحه ۱۴۱-۱۶۵.

¹ Berman & Knight

۲. درخشانمهر، آرش، جبارزاده، سعید، بحری ثالث، جمال، ۱۳۹۷، مدیریت سازمان‌های دولتی، دوره ۶، شماره ۲، صفحه ۱۴۹-۱۵۸.
۳. رحیمی آشتیانی، امیر، آقایی، مهران، عسکریان، مهناز، صمدی لرگانی، محمود، ۱۴۰۰، تأثیر هوش هیجانی و مالی بر عملکرد حسابرس (رویکرد ضریب همبستگی کانونی)، فصلنامه اقتصاد مالی، دوره ۱۵، شماره ۵۵، صفحه ۲۱۷-۲۳۰.
۴. روحی، داود، حجازی، رضوان، عبدی، رسول، اقدم مزرعه، یعقوب، ۱۴۰۰، تأثیر مثبت‌نگری بر قضاوت حرفه‌ای حساب‌رسان، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، دوره ۱۰، شماره ۴۰، صفحه ۱۵۱-۱۶۵.
۵. سعیدی گرغانی، مسلم، ناصری، احمد، ۱۳۹۶، تفاوت‌های فردی و قضاوت حرفه‌ای حسابرس، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، دوره ۹، شماره ۳۶، صفحه ۱۱۱-۱۳۰.
۶. شجاع، حسین، مهربان پور، محمدرضا، جهانگیرنیا، حسین، غلامی جمکرای، رضا، ۱۴۰۰، ارائه مدل تأثیر سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی بر استقلال مدیران مالی و کیفیت گزارشگری، فصلنامه اقتصاد مالی، دوره ۱۵، شماره ۵۶، صفحه ۱۷۱-۱۹۶.
۷. صفی‌خانی، رضا، صفرزاده، محمدحسین، اثنی‌عشری، حمیده، ۱۴۰۰، بررسی رابطه تردید حرفه‌ای، شناخت صاحب‌کار و قضاوت حسابرس، مجله دانش حسابداری، مقالات آماده انتشار، پذیرفته شده انتشار آنلاین از تاریخ ۰۶ مهر.
۸. فتاحی، فرهاد، جهانگیرفرد، مجید، مهدیزاده، علی، ۱۳۹۹، تأثیر رفتارهای منفعت‌طلبانه مدیران بر بروز رفتارهای انحرافی کارکنان، پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی، دوره ۳، شماره ۴۹، صفحه ۱۸۸-۲۱۲.
۹. قیصری، روح‌اله، صالحی، اله‌کرم، قبادی، صغری، ۱۴۰۰، بررسی نقش دانش مالی سرمایه‌گذاران بر رفتار مالی در بازار سرمایه ایران، فصلنامه اقتصاد مالی، دوره ۱۵، شماره ۵۴، صفحه ۳۲۵-۳۵۵.
۱۰. لاری دشت بیاض، محمود، صالحی، مهدی، زاهدی، مرضیه، ۱۳۹۶، بررسی رفتار ناکارآمد حساب‌رسان و روابط کاری با سرپرستان، نقش تعدیلی جو اخلاقی مدیران، حسابداری ارزشی و رفتاری، جلد ۲، شماره ۳، صفحه ۱۱۱-۱۴۶.
۱۱. مهدوی، غلامحسین، ابراهیمی، فهیمه، ۱۳۹۴، تأثیر اخلاقیات بر تعهد سازمانی و حرفه‌ای حسابداران (مطالعه موردی: دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی)، حسابداری سلامت، دوره ۴، شماره ۲، صفحه ۸۷-۱۰۳.
۱۲. نوشادی، امین، محمدی ملقرنی، عطا...، نوروش، ایرج، امینی، پیمان، ۱۳۹۸، بررسی رابطه بین هوش مالی مدیران و کیفیت حسابرسی با نقش تعدیلگری رفتار اخلاقی حساب‌رسان، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، دوره ۸، شماره ۳۰، صفحه ۲۳۷-۲۶۴.
13. Berman, K., & Knight, J. (2013). *Financial Intelligence, Revised Edition: A Manager's Guide to Knowing What the Numbers Really Mean*. Harvard Business Review Press.
14. Gois, A. D., Franko De Lima, G. A. S., & Mendes De Luca, M. M. (2018). Everyday sadism and auditor's judgment. *International Conference in Accounting, sao Paulo*.
15. Herda, N. & Martin, A. (2019). The Effects of Auditor Experience and Professional Commitment on Acceptance of Underreporting Time: A Moderated Mediation Analysis. *Current Issues in Auditing*, 10 (2), 14-27.
16. Knechel, W.R, Sofla, Amin S., Svanström, T. (2019). The effect of professional skepticism on auditor compensation and auditor opinions. Working Paper, University of Auckland, Business School, Seminars and Events.
17. Mouna, A., & Anis, J. (2017). Financial literacy in Tunisia: Its determinants and its implications on investment behavior. *Research in International Business and Finance*, 39, 568-577.
18. Paino, H., Thani, A. & Zulkarnain, S. I. (2017). Dysfunctional audit behaviour: The effect of budget emphasis leadership behavior, and effectiveness of audit review. *European Journal of Social Sciences*, 21 (3), 436-447.

19. Rasmussen, B. (2017). Trust and Professional Skepticism in the Relationship between Auditors and Clients: Overcoming the Dichotomy Myth. *Behavioral Research in Accounting*, Spring, Vol. 29, No. 1, pp. 19-42.
20. Satici, Seydi Ahmet. (2019). Psychological vulnerability, resilience, and subjective wellbeing: The mediating role of hope, *Personality and Individual Differences*, Volume 102, Pp 61–73
21. Shafer, W. E. and R. S. Simmons (2018). “Social Responsibility, Machiavellianism, and Tax Avoidance: A Study of Hong Kong Tax Practitioners”, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol. 21, No. 5, pp. 695-720
22. Utari, A. R. (2017) Could auditor personal characteristics reduce audit quality?A survey of government auditors in Eastern Indonesia. *European Journal of Business and Management*, 9 (14): ISSN 2222- 1905 (Paper) ISSN 2222-2839 (Online)

Investigating the effect of moral values and financial intelligence on auditor's professional judgment using structural equations approach

Seyyed Mohammad Bagher Hosseini¹, Youssef Taghipourian², Reza Fallah³, MehdiMaran Juri⁴

Abstract

The purpose of this research is to investigate the effect of moral values and financial intelligence on the professional judgment of auditors. This present research is practical in terms of results; In terms of purpose, analytical; And in terms of time period, it has been temporary. The statistical population of the research is the auditors who are members of the audit organization and accredited audit institutions of the stock exchange. Sampling method Due to the large size of the statistical population, 150 auditors have been selected by elimination (targeted) and random method. To measure the professional judgment of auditors, the degree of sensitivity to organizational signs was considered, which was evaluated through a questionnaire. To measure moral values, the standard questionnaire of Paino et al. (2017) was used, and to calculate financial intelligence, Berman and Knight's questionnaire (2013) was used, which consists of three factors: basic understanding, analytical understanding, and macro understanding. Considering that in the current research, the relationships between variables were studied in the framework of a causal pattern, inferential statistics were analyzed using structural equation modeling and using Lisrel software. The results of the research showed that ethical values have a positive and significant relationship with the professional judgment of auditors. In such a way that it has an effect of 0.30 on the professional judgment of auditors. Also, another result of this research showed that each of the characteristics of financial intelligence has a positive and significant relationship with the professional judgment of auditors. In such a way that each of the characteristics of understanding the basics, analytical understanding and macro understanding has an effect of 2.74, 7.14 and 8.99 on the professional judgment of auditors.

Keywords: Moral values, financial intelligence, audit judgment

JEL classification: M40, M150, O32

¹ Department of Accounting, Chalus Branch, Islamic Azad University, Chalus, Iran. hossinimohammad599@yahoo.com

² Department of Accounting, Chalus Branch, Islamic Azad University, Chalus, Iran. (Corresponding author) ytaghipouryan@gmail.com

³ Department of Accounting, Chalus Branch, Islamic Azad University, Chalus, Iran. rezafallah@iauc.ac.ir

⁴ Department of Accounting, Chalus Branch, Islamic Azad University, Chalus, Iran. Mr.Maranjory@gmail.com